VTT, Anu Suoranta, Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta asiantuntijalausunto: Asia: VNS 5/2018 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa, 29.11.2018

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa Ratkaisuja työn murroksessa asettaa lähtökohdakseen työn tekemisen muotojen ja työsuhteiden moninaistumisen, työelämän pirstaleisuudesta johtuvan toimeentuloon liittyvien kysymysten korostumisen ja näistä muutoksista johtuvat muutostarpeet lainsäädännössä ja sosiaaliturvassa.

Lausunnossani esitän huomioita työn muutoksen vaikutuksista työsuhteen ehtoihin, työn hinnanmuodostukseen, sukupuolten ansiotasokehitykseen ja ihmisten kiinnittymiseen ja luottamukseen yhteiskuntaan. Tämän lausuntoni fokus on palkkatyösuhteen ulkopuolella teetettävässä ja tehtävässä työssä ilman aktiivista yrittäjävalintaa.

Ajatteluani jäsentää tässä lausunnossa ehkä perustavanlaatuinenkin ero raportin itselleen ilmaisemaan tehtävään, jossa ”Tulevaisuusselontekojen tehtävä on tunnistaa tulevaisuudessa huomiota vaativia asioita yli hallituskausien”. Lausuntoni lähtökohta on tunnistaa nykyisyydestä - ja myös menneisyydestä – yhtäältä yksilöille työmarkkinoille turvaa tuottavia rakentavia ja toisaalta yhteiskunnan rahoituspohjaa turvaavia huomiota vaativia asioita.

Turvaavilla rakenteilla tarkoitan ensisijaisesti työntekijöiden kollektiivista neuvotteluoikeutta, jota on suomalaisessa hyvinvointivaltiossa pitkään rakennettu yli hallituskausien. Raportin melko pessimistinen, tai ainakin poliittisen toimijan vaikutusmahdollisuuksiin etäisyyttä ottava raportin ajatus, että ”murroksessa vanhat, hyvin toimineet politiikkatoimet ja instituutiot menettävät tehoaan” sivuuttaa ajatuksen, että yhteiskunnan päättäjien tekemillä arvovalinnoilla voidaan joko vahvistaa tai romuttaa po. toimintoja ja toimijoiden rooleja. Kyse ei ole luonnonvoimista, jotka vain tulevat. Kyse on politiikan arvovalinnoista myös työn muutoksen hallinnassa. Tutkimukseen nojaten on perusteltua todeta, että kollektiivisesti säännellyistä työsuhteista irtiottoihin pyrkivä työmarkkinasuhteiden logiikka (Ks. kollektiivisen sopimisen oikeudellisesta perustasta, Ylhäinen 2018) pitää sisällään riskejä mm. sukupuolen, etnisyyden ja luokan suhteen ja suuntaa työmarkkinoita kohti työtätekevien köyhyyttä.

Työn muutos ei ole tulevaisuudessa, vaan jatkuvuuksia ja katkoksia on tunnistettavissa olemassa olevassa työn ympäristössä. Palkkatyösuhteinen työ toisaalta on jatkuvuutena olemassa ja toisaalta palkkatyöyhteiskunta ja siihen kytketyt turvat ovat katkenneet ja rapautuvat reunoiltaan. Noin kolmannes työstä tehdään Suomessa vakiintuneesti muussa kuin vakituisessa ja kokoaikaisessa palkkatyösuhteessa. Eeva Jokinen on kutsunutta tätä prekaariutta käyttöliittymäksi, joka tekee maailmasta toisille turvattomamman kuin toisille (Jokinen 2018). Jo nyt palkkatyösuhteen ulkopuolella keikoilla, alustoilla ja itsensätyöllistäjinä koodataan, siivotaan, kuljetetaan, hoivataan ja tehdään moninaisia asiantuntijatöitä. Itsensätyöllistämisen määrä on tasaisesti kasvanut ja se on vakiintunut osaksi työmarkkinarakennetta. Tarkoituksenani on kiinnittää palkkatyösuhteen ulkopuolelle syntyvän työn muutoksessa huomio yhteiskunnan rahoituspohjaan, mutta myös taata ihmisten oikeudellinen ja sosiaalinen turvallisuus ja luoda ihmisille mahdollisuuksia luottaa ja sitoutua yhteiskuntaan.

Tarkoitan tässä keikka- ja alustatalouden työntekijällä/työn suorittajalla sekä itsensätyöllistäjällä sellaista palkkatyösuhteen ulkopuolella tehtävän työsuorituksen tekijää, *joka ei ole tehnyt aktiivista yrittäjävalintaa eli,* joka ei työskentele toiminimellä tai yhtiömuodossa.

Työn muutosskenaarioiden *toimenpidesuositus 2 Valtiot ja kunnat mukaan hyödyntämään alustoja omissa työvoimatarpeissaan* sisältää nykyisellään yhteiskunnaan rahoituspohjan kannalta merkittävän riskin. Työn teettämisen muodolla voidaan vaikuttaa työvoimakustannuksiin tavalla, joka itsessään houkuttaa työmuotoshoppailuun, joko alustoille tai erilaisiin itsensätyöllistämisen muotoihin. Tästä on lukuisia esimerkkejä mm kulttuurityön alalta. Raportin huomio alustatalouden hyödyntämisen muutoksista julkisen sektorin työehtoihin on erittäin merkittävä, ja olemassa olevan tutkimustiedon valossa arveluttava yhteiskunnan kehityssuunta mm. sukupuolten ansiotasa-arvon näkökulmasta. Olemassa olevan tiedon valossa työaika lisääntyy, ansiotaso alenee ja sukupuolten ansioeroja ei kurota umpeen työn siirtyessä palkkatyösuhteen ulkopuolelle. Alusta itsessään voi toki olla toimiva työn välittämisen muoto myös raportin esittämissä sote- ja liikennepalveluissa, mutta nykyisessä säädösympäristössä se tarkoittaa myös yhteiskunnan rahavarannon katoa mm. sosiaaliturvan rahoituksesta, alenevaa ansiotasoa ja epävarmuuden tuottamista yksilöille.

On myös huomion arvoista, että yksilöt nykyisellään tehdessään työtä alustojen kautta tai itsensätyöllistäen joutuvat työn muotonsa perusteella ulos turvajärjestelmistä, mutta myös niiden rahoittamisesta. Yhteiskunnan rahoitusrakenteelle onkin merkittäviä seurauksia siitä, että työtä siirtyy/siirretään palkkatyösuhteen ulkopuolelle. Työn siirron palkkatyösuhteen ulkopuolelle rahalliset vaikutukset tulisi kokonaisvaltaisesti analysoida.

Toimenpide-ehdotus 1 Julkisen hallinnon ja alustayritysten sekä laajemmin alustoilla tapahtuvan toiminnan sääntelyn selkiyttäminen on monin tavoin toivottava. Ja toki haasteellinen mm. globaalin luonteensa vuoksi.

Yhteiskunnan rahoituspohjan turvaamiseksi keikka- ja alustatalouden työntekijällä/työn suorittajat sekä itsensätyöllistäjät olisikin perusteltua rinnastaa täysimääräisesti palkansaajiin. Työsuhteen määritelmä on laajennettava koskemaan myös heitä, jotka työskentelevät työsuhteenomaisesti toimeksiantajalle alisteisissa työnteon muodoissa. Sovellettavaksi tulisivat mm. sukupuolten yhdenvertaisuuteen tähtäävät säädökset. Käytännössä palkansaajuuteen rinnastaminen voidaan tehdä työsopimuslain työsuhdetta määrittelevällä laajennuksella, jolla työnantajasta/työn teettäjästä/alustasta riippuvaisessa ja alisteisessa asemassa oleva työn suorittaja rinnastetaan palkansaajaan.

Keikka- ja alustatalouden työn suorittajan sekä itsensätyöllistäjän työn kohtelu palkkatyön omaisesti mahdollistaa yhtäältä yhteiskunnalle vero- ja sosiaaliturvavarannon kerryttäminen työsuorituksista ja toisaalta työn suorittajan ja työn välittäjän/alustan (ja mahdollisesti myös työn ostajan) osallistumisen maksajana yhteiskunnan varannon kerryttämiseen. Toimenpidesuosituksen tavoitteena on estää työn välittäjien/alustojen ja työn suorittajien keskinäinen hintakilpailu alaspäin ja näin pyrkiä hallitsemaan yhteiskunnan vero- ja sosiaaliturvavarantoa. Osallistumalla yhteiskunnan rahoitukseen työn suorittaja on yhtäältä maksaja, mutta samalla myös yhteiskunnan sosiaalisen suojelun saaja. Tämä rakentaa yhteiskunnan rahoituspohjaa, luottamusta ja yhteiskuntarauhaa ja järjestelmä on yksilöiden kannalta ennakoitava.

Palkansaajaan täysmääräisestä rinnastamisesta seuraa, että keikka- ja alustatalouden työntekijöillä/työn suorittajalla sekä palkkatyösuhteen ulkopuolella erilaisissa itsensätyöllistämisen muodoissa työn tekijöiden työn hinnoittelun suojelemiseksi syntyy myös oikeus neuvotella

kollektiivisesti työnteon hinnasta ja työn ehdoista. Kollektiivisen neuvottelun mahdollistamiseksi työtä välittävä alusta/työn teettäjä on velvollinen nimeämään neuvottelujen sopijaosapuolen (kotimaisen) edustajan, jolla on myös valta solmia sopimuksia. *Toimenpidesuosituksen toteuttamishaaste:* Käytännössä yhteiskunnan on kyettävä työtä välittävien alustojen ja muiden työn ostojen rahaliikenteen ja sopimustoiminnan reaaliaikaiseen kontrollointiin.

Viitattu kirjallisuus:

Eeva Jokinen: Elämä 2000-luvulla -pätkätyön prekaari käyttöliittymä. Teoksessa Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus? Toim. Anu Suoranta ja Sikke Leinikki, 2018, Vastapaino.

Marjo Ylhäinen, Säilyykö kollektiivinen neuvotteluoikeus jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus? Toim. Anu Suoranta ja Sikke Leinikki, 2018, Vastapaino.